

JHALAK
PRIZE 2021

İLK KADIN

JENNIFER
NANSUBUGA
MAKUMBI

Çeviren: Abdullah Cemal Balcı

İLK KADIN

İLK KADIN

Jennifer Nansubuga Makumbi

Translated from the English Language edition of THE FIRST WOMAN by Jennifer Nansubuga Makumbi, originally published by Antony Harwood Literary Agency. This edition arranged through Kayı Literary Agency. Copyright © Jennifer Nansubuga Makumbi, 2020. Turkish translation Copyright © 2021 by Sola Unitas. All rights reserved.

Tüm hakları saklıdır. İngilizce orijinali, Antony Harwood Literary Agency. tarafından THE FIRST WOMAN adıyla yayımlanmıştır. Bu eser Kayı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır. Bu eserin çeviri sorumluluğu Sola Koç. Eğ. Dan. Hiz. A.Ş.'ye aittir. Bu kitabın hiçbir bölümü yazılı izin alınmadan kopyalanamaz ya da çoğaltılamaz.

SANDER YAYINLARI

Şakayık Sok. No: 40/8 Kat: 2 Teşvikiye Şişli/İSTANBUL
Telefon: 0212 939 76 52 - E-posta: sander@sanderyayinlari.com
www.facebook.com/sanderyayinlari
www.twitter.com/SanderYay
www.instagram.com/sanderyayinlari
<https://sanderyayinlari.com>

ISBN: 978-625-7406-45-1
Yayıncı Sertifika No: 45798
1. Baskı: İstanbul 2021
İmtiyaz Sahibi: Umut Kısa
Genel Yayın Yönetmeni: Şener Demir
Çeviren: Abdullah Cemal Balcı
Editör: Emre Yaman, Betül Yılmaz
Redaksiyon: Mustafa Kemal Özbay
Son Okuma: Hande Bitirim
Mizanpaj: Sibel Kaya
Kapak Tasarımı: Sibel Kaya
Orijinal Adı: The First Woman

BASILDIĞI YER

Deren Matbaacılık Ambalaj Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi
Beylikdüzü Osb Mahallesi Orkide Caddesi 9/Z Beylikdüzü/İstanbul
Sertifika No: 47881

© Bu kitabın tüm yayın hakları Sola Koç. Eğ. Dan. Hiz. A.Ş.'ye aittir. Yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen hiçbir yolla kopya edilemez, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

B y kannelerime

*Baba tarafından Rakeli, Yeeko, Abisaagi ve Milly'ye,
anne tarafından Batanda ve Kaamida'ya ve 'gerçek'
b y kannelerimin bütün kız kardeşlerine. Anne ve babam
Çok gençken 'gerçek' b y kannelerimin vefat etmiş olduğunu
anlamama imk n tanımayan o derin geleneksel sevgilerinden
dolayı... Hepiniz ölene kadar olmaz.*

Catherine Makumbi-Kulubya'ya; bir zamanlar anneydi.

İÇİNDEKİLER

Dil Üzerine Bir Not	9
Önsöz	12
Bölüm Bir Cadı	15
Bölüm İki CadaloZ	103
Bölüm Üç Ütopya	169
Bölüm Dört Köyler Daha Çok Yeniyken	261
Bölüm Beş Neden Ezik Tavuklar Birbirini Gagalar	339
<i>Ana Karakterler</i>	439

Dil Üzerine Bir Not

Sevgili Okur,

Bu romanı, yazdığım dil olan İngilizce'den değil, Türkçe çevirisinden okuduğunuzu ya da okuyacağınızı biliyorum. Ne var ki çevirmen Cemal Balcı, kitabı tıpkı benim İngilizce'de yazdığım şekilde çevirmek ve yabancılığını, yani romanda geçen Ganda bölgesine ait yerel sözcükleri muhafaza etmek gibi duyarlı bir yaklaşım göstermiş. Bunun için minnettarım. Ben de şimdi sizlerle birlikte bu konudaki düşünce ve niyetlerimin üzerinden şöyle bir geçmeyi deneyeceğim.

Ben İngilizce yazıyor olmakla birlikte Gandalıyım, anadilim Gandaca. İngilizce ikinci dilim ve bu dili anadili İngilizce olan herkes gibi konuşup yazdığım hâlde, yaratıcılığımın ve hayal gücümün ilk biçimlendiği dil Gandaca. Gandaca, karakterlerimin kullandığı dil, ben yalnızca tercüme ediyorum. Dahası hikâyelerimin doğduğu kültürün de Ganda kültürü olduğunu vurgulamam gerek, dolayısıyla Gandaca benim için aynı zamanda öykü anlatma sanatının da dili. Ngugi Wa Thiongo adlı bilge bir adam bir keresinde, “Dil, bir kültürün seyahat ettiği araçtır.” demişti. Romanlarım da Ganda kültürünün ürünleri olduğuna göre, hikâyelerimde ana dilime rastlamak şaşırtıcı olmasa gerek.

Ancak, İngilizce yazılmış romanlarımda anadilime yer vermemin başka birçok nedeni var. İngilizce sözcük dağarcığı, çoğu zaman benim kültürümün tüm olgu ve boyutlarını barındıracak kadar geniş değil; bazılarının İngilizce'de kaçınılmaz olarak karşılığı yok. Bazen İngilizce bir sözcük, ifade ya da cümle, sunulan bir fikri, bir ânı, herhangi bir şeyin hissini öldürüyor ve amaçlanan etkiyi yaratmıyor. İngilizce aynı zamanda ırkçı da olabiliyor. Örneğin, siyahi bir dul -karadul- olarak eşini öldürdüğünden şüphelenilen Nnambi karakterini betimlemekte zorlandım. Fakat aynı zamanda yabancı bir dilde yazdığım bir romanın kulağa İngiliz işi gibi gelmemesi de önemli benim için. Okurlarımın kitabın içinde bir İngiliz yazarın elinden çıkmış gibi gezinmesini istemem. İnsanların bunun bir

Uganda hikâyesi olduğunun farkına varmalarını isterim ve kendi dilimden sözcükler katmak, bunu yapma yollarından biri.

Ancak benim ülkemde bile herkes benim dilimi kullanmıyor. Bu nedenle dilimin devreye girdiği yerlerde, sözcükleri açıklamak, onlara anlam kazandırmak ve adına 'in glossing'¹ denen şeyi yapmak için bağlamı kullanıyorum ki hiçbir okurun kafası karışmasın. Sözcüklerin birer ünlem olduğu yerlerde çoğu zaman, hikâyeyi anlamak için sözcüğü anlamamız gerekmediği açıktır. Bazen karşınıza muvule ağacı gibi sözcükler çıkıyor. Burada önemli olan bunun bir ağaç türü olduğunu ya da kawawa sineğinin bir tür sinek olduğunu anlamak. Avrupâda büyük olasılıkla ne bu sinek ne de bu ağaç var. Bu nedenle sizi romanı anlamaktan alıkoymayacaklarından emin oluyorum. Sahiden de okumak, başka bir kültüre seyahat etmektir çünkü. Birçok insan okuma deneyiminden bir seyahate çıkmak olarak söz eder. Neden Türkiye'nin dışına çıkıp Türkiye kadar tanıdık bir ülkeye seyahat edersiniz ki? Başkalarının konuşmalarına, mimiklerine, seslenişlerine kulak vermeyi ve yoldayken birkaç sözcük öğrenmeyi kim sevmez? Çoğu okurun edebi seyahatlerinde karşılaştıkları dillerden çok etkilendiğini biliyorum.

Son olarak, son zamanlarda sözcükleri açıklamak ya da tercüme etmek için sözlük kullanmak rahatsız edici bir hâl aldı. Sözcüğün anlamını bulmak için sözlüğe her döndüğünüzde hikâyenin akışı kesintiye uğruyor. Aynı zamanda Afrika dillerinden Avrupa dillerine -sömürgeleştirilmiş olandan sömürgeciye- tercüme, yeni yeni sorgulanmaya başlanan güç paradigmalarıyla dolu: Hani şu, Afrika ya da Üçüncü Dünya'nın kendi başına anlaşılmaz olduğu ve Avrupa için ayrıca bir açıklamaya ihtiyaç olduğu düşüncesi. Biz Afrika'da, içinde İngilizce, Fransızca ve Almanca sözcüklerin geçtiği romanları okuyoruz. Kimse de onları tercüme etmiyor. Tercüme edildiği zaman bile Batı kültürlerinin bazı yönleri bize yabancı ama hiç kimse bunları açıklamıyor. Ekvator bölgesinde büyüyen hangi Afrikalı çocuk, bir metafor olarak kış sözcüğünü anlayabilir? Ama yine de bu kitaplardan keyif alıyor, kimsenin açıklamıyor oluşunu seviyoruz. Bizim dünyalarımız dışındaki insanların da tıpkı bizler gibi bu zevki tatmalarının zamanı geldi bana göre.

1 Interlinear Glossing: Bir metindeki bir kelimenin veya ifadenin anlamını, okuyucuya doğrudan değil, metnin içinde bağlamıyla beraber bütüncül olarak gösterecek, açıklayarak ya da yorumlayarak vermek.

İşte bu nedenlerden ötürü kitabımın bir sözlüğü olmadığını göreceksiniz. Ben okura güveniyorum; sözkonusu olan bir hikâyede yolumuzu bulmaksa okurun hayal gücüne ve insan ruhuna güveniyorum.

Jennifer Nansubuga Makumbi

ÖNSÖZ

Önsöz yazmak riskli bir iştir. Okurların birçoğunun önyargısına kavuşmuş olan önsözlerin kimi zaman okunmayarak göz ardı edilmek gibi bir kaderi olabiliyor. Okur kitabı büyük bir heyecanla açıp ilk sayfalarını aralar ve karşısında beklediği yazar ve hikâyeyi bulamaz. Kimi zaman bir akademisyen, kimi zaman bir başka yazar, kimi zaman da kitabın editörü veya çevirmeni çıkar karşısına. Elinizde tuttuğunuz kitabın neden önemli olduğunu anlatır dururlar. Bununla birlikte kitabın içeriğine dair verdiği ipuçları sebebiyle okurun öfkesiyle yüzleşmeleri de gerekebilir. Elbet kötü önsözlere de rastlayabiliriz ve asıl okumak istediğimiz metinle aramıza bir paravan olduğu için önsözlere bir önyargı beslememiz de gayet anlaşılır bir durumdur fakat iyi bir önsöz ile aynı kitabı sevdiğini fark eden iki insanın girdiği o derin sohbetin hazzını duyabileceğimizi de unutmamak gerekiyor.

Önsözlerde bu olumlu ve olumsuz deneyimlerin her ikisiyle de karşılaşmış olan bir önsöz yazarı olarak burada yapmaya çalıştığım yegâne şey, iyi bir kitap okumuş olmanın heyecanını sizlere aktarabilmek. Edebiyat bir umman olmakla beraber okuduğumuz her eser bizlerde kalıcı olamayabiliyor. Bu şekilde sizde yer bırakan eserler ile karşılaştığınız zaman onu okumuş olmak size yeterli gelmiyor ve başkalarına da anlatmak istiyorsunuz. Ben şanslı bir okur olarak bu anlatma deneyimini bu önsöz ile kitabı okumaya girişen her okur ile yeniden yaşama fırsatı edindim.

Sizlere anlatmak istediğim bu kitap, karadan kovularak denizlere hapsedilmiş kadınların kitabı, asırlarca söz hakkı verilmeyen fakat devamlı mevzubahis olan kadınların. Yıllarca susturulmuş kadınların hikâyesini bir erkek olarak burada sizlere anlatmak üstelik bunu Makumbi böylesine vurucu bir şekilde yaptıktan sonra yapmak kesinlikle benim haddim değil. İyi edebiyat okurluğunun kişide bir süper yeteneğe dönüşerek tecrübe edilmesi mümkün olmayan deneyimlere kapı araladığına birçoğumuz şahit olmuşuzdur. Bu kapıyı

bu defa benim adıma Makumbi aralıyor. Kısa bir süreliğine Uganda kırsalının o sert kabile kuralları ile yüzleşiyorum, şehre göçüyorum, kır ve kent arasındaki o derin uçuruma şahit oluyorum, ataerkil düzene bir kadının gözüyle bakıyorum, asırlarca kadını tarihten silmeye çalışan mitler ile yüzleşiyorum, anadan üryan soyunup yağmurun altında şarkılar söylüyorum, bu dünyada ben de varım diye haykırıyorum o hâlimle, bir çocuğun nasıl büyüdüğüne, bir toplumun nasıl dönüştüğüne şahitlik ediyorum. Tüm bu deneyimlerin ardından sarsılıyorum, yazar oturup bir şeylerin nasıl bu noktaya geldiğini düşünmem için beni itekliyor.

Makumbi gerek ilk kitabı Kintu'da gerek şu an elinizde tuttuğunuz İlk Kadın kitabında, kadınların yerine konuşan ve karar veren erkeklerden sıklıkla bahsediyor. Ne yazık ki yalnız bu hikâyelerin geçtiği Uganda'da değil tüm coğrafyalarda tarih boyunca karşımıza çıkıyor bu erkekler. Farkında olmadan bu kişilerden birisi olmak dünyanın bana biçeceği en zalim rollerden birisi olacaktır. Bu sebeple böylesine bir kitap için önsöz yazarken her kelimemi özenle seçmeye çalışıyorum. Şüphesiz kadın okurlarımız için çok daha tanıdık gelebilecek bu hikâye benim için bu mesele hakkında ciddi bir bakış açısı kazandırması sebebiyle fazlasıyla değerliydi. Ortaya çıkan olumsuz manzaraların sonucu olarak öfke, hüznün gibi duyguların bizi sarmaladığı çok oluyor. Vicdanı olan her insan için de olacak olan budur. Bu insani reaksiyonumuzun yanı sıra problemin çözümü adına sorunun kaynağına inmek ve dünyanın yıllar içerisinde nasıl bu noktaya geldiğini anlayabilmek uzun vadede bu manzaraları azaltacaktır diye düşünüyorum. Bu doğrultuda Makumbi önemli noktalara parmak basıyor. Kitap boyunca özellikle ana karakterimiz Kirabo üzerinden kadınlığın keşif hikâyesini izlediğimiz gibi köyün cadısı Nsuuta aracılığıyla da meselenin kökenlerine doğru mitsel bir yolculuğa çıkıyoruz. Bu mitsel yolculuk, kitabı benzerlerinden ayıran temel bir nokta oluşturuyor. Bir şeyi kırk defa tekrar etmemiz hâlinde o şeyin gerçek olabileceği görüşü aslında hikâyeler ve gerçek hayat arasında kurulan karşılıklı ilişkiyi gözler önüne seriyor. Tarih boyu anlatılan her bir hikâyenin kurguyu içinde barındırmakla beraber şüphesiz bir gerçekliğe dayandığını söyleyebiliriz. Anlatılan bu hikâyelerin söz gereği kırk kere anlatılması ile dinleyicinin/okuyucunun gözünde gerçeğe dönüşmesi ise bu süreci bir döngüsellığe doğru itiyor. Gerçeğin doğurduğu hikâyeler yeni gerçekler doğurmaya başlıyor ve ardından onlar da yeni hikâyeler doğuruyor. Belli bir noktadan sonra neyin hikâye neyin

gerçek olduğunu karıştırmaya başlayan insan tarihin en çok anlatılagelen hikâyelerini kendisine gerçek seçiyor. Bu gerçeğin veya hikâyenin bizim dünyamızda ve kitabımızdaki ismi ise 'ataerkil düzen'.

Bu bağlamda günah keçisi seçebileceğimiz hikâye anlatıcılığı öte yandan da kurtarıcı olarak gün yüzüne çıkıyor çünkü artık Jennifer Nansubuga Makumbi gibi kadın hikâye anlatıcıları çok daha fazla. Asırların ardından artık insanlık, kadınların hikâyesini kadınlardan dinleyebilme fırsatı yakalıyor. Makumbi'nin öncülü ve ardılı hikâye anlatıcıları bu bakış açısıyla tarihi yeniden yazmaya girişen devrimci kadınlar olarak büyük bir hayranlık uyandırıyorlar. Hikâyelerin yalnızca kadınlar ve erkekler odağında anlatılmadığını da biliyoruz. Tarih Habil ile Kabil hikâyesinden beri ezenler ile ezilenleri anlatmayı sürdürüyor. Makumbi kadın kimliğinin yanında Afrikalı kimliğiyle de sesini yükseltmeyi başarıyor. Karanlığın tüm dünyayı sardığı ve Avrupa'nın bu karanlığa el feneri olduğu hikâyesini yıllar boyu dinleyen Avrupa dışı toplumlar kendi hikâyelerini Makumbi gibi yazarlar sayesinde kendi seslerinden okuma şansını yakalıyor. Afrika mitolojisi ile aracısız bir şekilde karşılaştığımız Makumbi kitapları bu açıdan da son derece kıymetli kitaplar.

Uganda ülkemizce çok tanınan bir ülke değil, coğrafi olarak da aramızda mesafeler fazla fakat Avrupa'nın izinde girişmiş olduğumuz modernleşme çabaları ve kadın-erkek kimlikleri doğrultusunda birçok ortak maduniyet hikâyesini onlarla paylaşıyoruz. Bu ortaklık duygusunun, kitabı ülkemiz okurları için daha dikkat çekici kılacağı ortada. Dünyanın uzak coğrafyalarında yaşayan insanların bizlerle ortak deneyimleri paylaştıklarını bilmek onlarla tanışmıyor olsak bile mücadelemiz sırasında bizlere güç veriyor. Tüm bu anlatıklarım doğrultusunda Makumbi'nin bana verdiği güç benim için çok kıymetliydi. Şu an kitabı elinde tutan sevgili okur sen de birazdan bu güce ortak olacaksın veya çoktan kitabı bitirdin ve önsözü en sona sakladın, bu sebeple çoktan bu paylaşımı tecrübe ettin. Her halükârda aynı kitabı seven iki insan olarak bu önsözde bulaşabilme ihtimalimizi düşleyerek sizleri selamlıyorum. Hikâyelerin bizi terk etmediği ve güzelliklere yol açtığı bir dünya temennisiyle hepimize güzel bir okuma serüveni diliyorum.

Emre Yaman

BÖLÜM BİR

CADI

1

NATTETTA, BUGERERE, UGANDA

Mayıs 1975

Kirabo o geceye kadar umursamamıştı onu. Ara sıra merak ediyordu. *Nerede? Nasıl bir kadın? Bir anneye sahip olmak nasıl bir duygu?* Bu tür şeyler ama onu her sorduğunda ailesinden geniş ailelere has o boşvermişlik havasıyla, “Kimse onun hakkında bir şey bilmiyor.” yanıtını aldığından beri peşini bıraktı. Sonuçta ailesiyle birlikteydi ve seviliyordu. Ama geçenlerde ikinci benliği, çılgınca şeyler yapan, bedeninden çıkıp uçmaya başladı ve ikisi arasında bağlantı kurdu.

Bu olay üzerine annesi ve ailesi hakkında yeniden sorular sorduğunda, “Düşünüp durma onu; büyükbabalarını, büyükannelerini, babanı düşün.” diye savuşturuldu ve bir şeyler yırtıldı içinde. O jilet gibi kesen şey yeni bir şüphe olmalıydı: *Belki de beni istemiyor çünkü ben...*

Bir sivrisinek vızıldadı. Birinin üzerinde tıknmış olmalıydı çünkü ezgisi yavaş ve derindi; çıldırmış gibi uçan o cılız, tiz sesli sineklerininkine benzemiyordu. Kirabo’nun gözleri buldu onu, izledi ve yükselip öyle sert çırpı ki ellerini, avuç içleri yandı. Ellerini mum ışığına yaklaştırıp ödülünü kontrol etti. Siyah kan: Dünden. Havada uçan şişkin bir sineği ellerinin arasında ezip öldürmek gibisi yoktu. Sivrisinek ezmesini yere atılmış bir kâğıt parçasıyla elinden sildi ve arkasına yaslanıp beklemeye devam etti.

Kirabo öykü anlatmak istiyordu ama kızlar fena hâlde dedikoduya dalmış durumdaydı. Kızlar yatak odalarındaki üç ranzaya ya-

yılmış oturuyorlardı. Bir yatağa ikisi veya üçü keyifle sıkışmış, kimi uzanıyor, kimi oturuyor, bacaklar sallanıyor, diğerleri bağdaş kuruyordu. Yemekten sonra hep yaptıkları gibi toplanmışlar, uyku öncesi sohbetlerini yapıyorlardı. Kirabo'yu çekemezlerdi.

Bir süre onları izledi, bir soluk arası, boş laflarının arasına öykü anlatma çağrısını sıkıştırabileceği kısa bir sessizlik ânı bekledi ama boşuna. Sonunda sıktı dişlerini ve seslendi, “Zamanın birinde...” ama sesi aşırı yüksek çıktı ve sabırsızca çınladı çatı kirişlerinde.

Çöken derin sessizlik, ağaçları devirebilirdi. Yeniyetme kızların başları ona döndü, gözleri ters ters baktı. “Kim olduğunu sanıyor bu çocuk acaba?” Bazıları köpürdü. “Senin öykülerini duymak istediğimizi de nerden çıkardın?” Hiçbiri çağrısına yanıt vermedi.

Onun yerinde on iki yaşında başka bir çocuk olsa ağzının payı verilmiş olurdu -koğuştta on ergen kız vardı- ama Kirabo'ya yapmazlardı. En azından alenen. Gözlerini dikmiş, dudaklar bükülü, dosdoğru karşıya bakıyordu. Büyükbabasının, büyükannesinin kabajasıydı o; yani evdeki bütün sevgi ona aitti ve ergenler, onun halaları ve amcaları, hoşlarına gitsin ya da gitmesin, uslu uslu oturup onun öykülerine katlanacaklardı. Ama Kirabo'nun gözleri -gölgelerden koyu göz kapakları ve fırça kılı kadar uzun kirpikleriyle o cılız çehresinde gördüğünüz ilk şey- ona ihanet ediyordu. Hızlıca kırpıttı o gözleri, bu öfkeli sessizliğe karşı bağışıklığı olmadığına dair bir alamet.

Ne yazık ki geleneğe göre dinleyici izin vermeden öyküsüne başlayamazdı ama yine de onları sinir ederek başladı anlatmaya.

Kirabo'nun önünde bir gaz lambası vardı. Bu tadooba odayı zar zor aydınlatıyor, bir duvar resmi gibi çekip uzatılmış ve bir hayalet gibi seğiren gölgesini duvara yansıtıyordu. Bakışlarını aşağı, lambanın alevine çevirdi. Üzerinden yükselen ince, narin bir duman sütunu çatı kirişlerine kadar uzanıyordu. Zalimce bir düşünce geçti aklından: Alevi söndürebilir ve odayı zifiri karanlığa gömebilirdi. Onları iyice delirtmek için kibriti de alıp Büyükbaba'nın odasına kaçacaktı. Kirabo bunun yerine o kırılğan alevi avuç içlerinin arasına alarak kendi soluğundan korudu. Kötü ruhlu benliği, hani şu soluğunu hızlandırıp aklına intikamcı düşünceler getiren, geri çekildi.

Ama çağrısı hiçbir karşılık bulmadı. Kızların onun öyküsüne itirazı sinsi bir osuruk gibi hâkimdi odaya. Ne diye dolmuşlardı ki

zaten onun evine? Genellikle yılın başında davetsiz gelirler ve orayı bir otel gibi doldururlardı. Bu kadar çok sayıda olmaları ona kendi ni sürüdeki bir buzağı gibi hissettiriyordu.

Kirabo gözlerini kırparak savuşturdu kinini. Bu ergenlerin çoğu Büyükanne'nin akrabalarıydı. Büyükbabası çocukların okula devam etmesi konusunda duyarlı olduğu için buradaydılar. Ayrıca, bu okulları ve kiliseleri büyük büyükbaba Luutu inşa etmişti ve Büyükbaba da bölgedeki bütün okulların -Katolik, Protestan, ilk, orta hepsinin- yönetim kurulundaydı. Hangi okulda bir yer isterse alırdı. Evleri o kadar yakındı ki okula gitmek için uzun bir yol yürümek zorunda da kalmıyorlardı. Büyükbaba'nın düsturu, "Bugün okula gitmeyen kız, yarın kocasından zulüm gören kadındır." şeklindeydi. Büyükanne ise kızları hamilelikten uzak tutmasıyla ün yapmıştı. Onun elinden geçen her kız okulunu bitirmişti. Yine de Kirabo bütün bu ergenlere eğer öyküsünü dinlemek istemiyorlarsa geldikleri yere geri dönmelerini söylemek istiyordu ama bunlardan bazıları babasının kardeşleriydi. Herkes okul tatillerinde gelip gitmişti ve hepsi de Büyükanne'ye Maama, Büyükbaba'ya Taata dediği için ne yazık ki kimin kim olduğunu bilmiyordu. *Tamam da hanginiz benim büyükanne ve büyükbabamın gerçek çocuklarısınız acaba,* diye sormaksa ona olsa olsa bir şaplak kazandırırdı.

"Kin, sen bizim gözlerimiz oldun." Büyükbaba'nın sesi bitişik odanın duvarını aşmış geldi ve ona öyküsünü anlatma izni verdi.

Kirabo neşelendi, yüzünde bir zafer ışıması belirdi. Göz ucuyla kısa bir bakış attı ergenlere; gözlerinde kıyım vardı. Yapmacık bir gülümsemeyle karşılık verdi. Bu öyküye çok çalışmıştı. Giibwa'ya anlatmış -kavga etmediklerinde en iyi arkadaşı- ve onda korkuyla karışık bir saygı uyandırmıştı. Büyükanne ki sözünü boş iltifatlara harcamaya hevesli biri değildi, "Yeteneğin giderek geliyor." demişti. Bir gün önce, Kirabo keçileri otlatmaya götürdüğünde bir karınca yuvasının tepesine dikilmiş ve öyküsünü ovaya anlatmıştı. Öykü o kadar kusursuz çıkmıştı ki, keçiler önünde saygıyla eğilmişti.

"Zamanın birinde, bir adamın -ismi Luzze'ydi- kadınıyla evleneceği gün gelip çatmıştı..."

"*Senin* kadınınla mı evlenecekti?" diye fısıldadı bir çocuk alayla gülümseyerek. Kirabo aldırmadı ona.

"Birçok çocukları oldu ama hepsi de kızdı..."

Bir kız homurdandı, sanki Kirabo'nun öyküsünün sonu şimdi-
den belliymiş gibi.

“Kadın her defasında yine bir kız daha doğurdukça Luzze keder-
leniyordu. Önceleri bunun kötü bir şans olduğunu düşündü. Ama
artık kadın bunu alışkanlık hâline getirmişti; kız, kız, kız, yetti.
Bir gün, Luzze kadını çağırdı, ‘Bugüne kadar sabrettim.’ dedi pipo-
sundan çektiği dumanı üfleyerek, ‘Ama artık sana yardım etsin diye
birini getirmeye karar verdim.’ dedi.”

Kirabo dinleyicilerinin ilgisini ölçmek için bir soluk aldı; ergen-
ler sessizdi, ama öfkeleri hâlâ havada kaskatı asılı duruyordu.

“O yıl Luzze bir başka kadınla evlendi. Zamanla ondan da bir-
çok çocuğu oldu ama onların da hepsi kızdı. Luzze umutsuzluğa
kapılmıştı. Neden bu kız doğuran kadınlara bir damga filan vurmu-
yorlardı ki onlardan uzak dursun? Yine de üçüncü bir kadınla ev-
lendi. Bu kadın da ona birçok çocuk verdi ama onlar da kızdı. Bir
gün Luzze üç karısını da eve çağırdı ve kendilerine kesin bir uyarı
verdi: ‘Bugünden itibaren, eğer sen ya da sen veya sen,’ parmağıyla
kadınları tek tek dürterek, ‘Bana bir kız daha doğuracak olursanız
onu eve getirmeyin.’

O yıl kadınlar daha da çok çalıştı. Hamile kaldılar. İlk doğura-
nın bir kızı oldu. Bebeği görür görmez eşyalarını toplamaya başla-
dı. İkincisi de doğurdu. O da kızdı. O da ayrıldı. Üçüncü bebek
doğdu, bir erkekti. Kadının göğsü arşa yükseldi ama bir dakika...
Karnında hâlâ bir şey vardı. İkındı ve bir kız doğdu. Kadın çaresiz-
di. Önce bir oğluna baktı sonra kızına, sonra yine oğluna ve bir kez
daha kızına. Kararını verdi.

Hemen dibinde bir karınca yuvası vardı. Bilirsiniz o zamanlar
bebekler matooke plantasyonlarında doğurulurdu. Karınca yuvası
toprağa açılmış kocaman bir delikti. Kadın kız bebeği aldığı gibi o
deliğin içine tıktı. Sonra erkek bebeği eve getirdi ve Luzze'ye sundu.

Kutlamalar! Bayramlar!”

Kirabo anlatırken öyküsünün içinde kayboluyor, ellerini kolla-
rını sallıyor, Luzze'nin sesine, yüz ifadesine bürünüyor ve bu arada
dinleyicilerinin öyküye kapılıp kapılmadığını umursamıyordu

“Luzze çocuğa Mulinde ismini verdi çünkü onun dünyaya gel-
mesini çok uzun süre beklemişti. Bu arada kadın her gün gizlice
plantasyona gidiyor, kızını emziriyordu. Onu delikten aşağı geri
bırakırken ‘Sesini çıkarma.’ diye fısıldardı. Ama kız büyüdükçe

kendisine yarenlik etsin ve karanlığı katlanılır kılsın diye şarkılar uydurmaya başladı. Bu arada Mulinde; köyleri, tarlaları, tepeleri, bataklıkları keşfe çıktı ve bir gün o karınca yuvasının yanından geçerken tatlı ama kederli bir şarkı duydu:

‘Biz birden çok doğduk ikizler gibi -Wasswa.
Ama baba ağır bir laf etti -Wasswa.
Kız doğurursan zahmet edip de getirme onu eve -Wasswa.
Ama bir erkekse getir onu eve -Wasswa.
Ben kendime yarenlik ederim şarkıyla -Wasswa.
Oh, Wasswa, sen bir yalansın -Wasswa.
Oh, Wasswa, sen bir yalansın -Wasswa.’

Bu şarkı Mulinde’nin yüreğine işledi. Eve gittiğinde şarkı da peşinden geldi. Ertesi gün onu yine o karınca yuvasına sürükledi. Bir gün sonra yine. Sonra her gün. Yemeğinin bir kısmını saklıyor, bir fırsatını bulduğu anda gizli gizli karınca yuvasına gidiyor ve yemeği delikten aşağı atıyordu. Ama şarkı devam etti.

Mulinde’nin giderek artan neşesizliği Luzze’nin dikkatini çekti. Neye üzüldüğünü sordu ama Mulinde tek kelime etmedi. Luzze’nin canı çok sıkıldı bu duruma ve oğlunu göz hapsine aldı. Zamanla Mulinde’nin yemeğinin bir kısmını sakladığını ve öğle yemeğinden sonra plantasyonda kaybolduğunu fark etti. Bir gün onun peşine takıldı.

Gördükleri karşısında dilini yutacaktı. Plantasyondaki karınca yuvası şarkı söylemeye başlamış ama Mulinde oradan kaçmak yerine *titi-titi, titi-titi* diye oraya koşmuş ve sakladığı yiyecekleri onu beslemişti. Luzze oğlunu kapıldığı gibi eve koştu ve alarm davullarını çalmaya başladı: *Gwanga mujje, gwanga mujje gwanga mujje*.

Bütün erkekler, her neredelerse ve her ne yapıyorlarsa bırakıp silahlarını aldıkları gibi Luzze’nin avlusunda toplandılar. Luzze onlara seslendi:

‘Kardeşler, bu iş korkudan titreyenlere göre değil. Plantasyonumda karınca yuvasında inanılmaz bir şey oldu. Çok dikkatli yaklaşmak zorundayız. Ödlekler burada, kadınlar ve çocuklarla kalsın.’

Gerçek erkekler -savaşçılar, avcılar, iz sürücüler, demirciler ve şifacılar- kuşaklarını sardı ve plantasyonu kuşattılar. Sonra ilerlediler,

kaslar gerildi, tüfekleri tutan avuç içleri terledi. Sanki bastıkları toprak çökecekmiş gibi usulca yürüdüler, soluklarını tuttular. Nihayet karınca yuvasının etrafını sarmışlardı. O sırada şarkı başladı. Luzze mızrağını yere sapladı ve dikkatle kazdı karınca yuvasını. Bir süre sonra bir kız çocuğu çıktı ortaya. Fazlası eksiği yoktu, her şeyiyle bir insandı, sadece büzüşmüştü oraya. Adamlar ellerindeki silahları yere atıp terlerini sildiler

Gözleri güneşten kamaşmış ve yukarıdaki kocaman adamlara bakabilmek için ellerini gözlerine kalkan yapmak zorunda kalmış olsa da güneş görmemiş yüzü bir kraliçe karınca kadar solmuş olsa da anlamadığı bir uçsuz bucaksız dünya etrafını kuşatmış olsa da kız söyledi şarkısını:

‘Biz birden çok doğduk ikizler gibi -Wasswa.

Ama baba ağır bir laf etti -Wasswa.

Kız doğurursan zahmet edip de getirme onu eve -Wasswa.

Ama bir erkekse getir onu eve -Wasswa.

Oh, Wasswa, sen bir yalansın -Wasswa...’

Luzze bir oğluna baktı sonra bir de kıza, sonra yine oğluna ve sonra da kıza. Sonunda kafasına dank etti. Mızrağını öylesine kuvvetle sapladı ki toprak titredi. ‘Nerede o kadın? Bugün...’ Tehdidini tamamlamadı. Ailesindeki şu yanlış isimler, Mulinde isminde bir Wasswa, ha? Ya günüşiği tanımayan zavallı Nnakato? Sonra kendisi vardı bir de Ssalango, tam bir erkek ismi, sıradan bir erkek gibi o yavan Luzze ismiyle çağrılan.

Bir süre yaprak kımıldamadı. Oradaki bahadırların ve matooke plantasyonunun üzerine çöken ve kadınlarla korkakların beklediği yere kadar uzanan o derin ve uzun sessizlik vardı sadece. Gerçek erkekler arada bir başlarını iki yana sallıyor, dişlerini emiyor ama tek kelime etmiyorlardı. Boşuna aldıkları mızraklar yerde yatıyordu. Şarkı söyleyen bir çocuğun yüzünde onları suçladığını görüyordunuz bu silahların.

‘Kadınlar,’ diye iç çekti sonunda kahramanlardan biri, ‘Çok zayıf ve çaresiz görünürler ve onlara üzülsün. Ama işte söylüyorum size, o çaresizliğin altı derindir; tehlikeli ve dipsiz bir derinlik.’ Sözleri bir tokat gibi iniyordu. ‘Onlarla yaşıyor, onlara âşık oluyor,

onlardan çocuk yapıyorsunuz; onların da sizin gibi insan olduğunu sanarak ama size söylüyorum, hiçbir şey bildiğiniz yok.’

‘Ama öyle bile olsa,’ diye salladı bir diğeri başını iki yana, ‘Bu seferki bir yarım kadın.’

‘Ben, kadınlardan çok zaman önce vazgeçtim.’ dedi bir diğeri. ‘Şunu yapmalarını beklersin, yapmazlar. Burada sanırsın ama oradadır. Bugün budurlar, yarın o. Bir kadın, gözlerin işte böyle açikken,’ gözlerini sonuna kadar açtı, ‘Gelip öldürür seni ama geldiğini bile görmezsin.’

Ama en öfkeli olanlar kadınlardı. Neler söylemediler ki! Ahlaklı kadınların bir cadıya yönelik gazabı gibisi yoktur. Bu çocuğu gündüklerinde kabilenin iyi kadınları öfkeden kendilerini parçaladı.

‘Tam bir kadın ha? Memeleri var ha? Kendi çocuğunu bir karınca yuvasına gömmek de neyin nesi?’

‘Kadın filan değil bu, o bir hayvan.’

‘İşte bu kadınlar hepimizi kötü gösterenler.’

‘Hâlâ merak ediyor musunuz bütün dünya neden hepimizin uğursuz olduğunu düşünüyor?’

‘Nerede o kadın? Gelip açıklasın bunu!’

Kadınlar öyle öfkelenmişti ki Luzze’nin kadını ele geçirseler parça parça ederlerdi. Bana yani Kirabo Nnamiiro’ya gelince o kadının hak ettiği cezayı görmesi için sabırsızlanıyordum. Bu ayaklarla -Kirabo ayaklarını gösterdi- koşa koşa Nattetta’ya, eve geldim, evliliğini korumak için kızını bir karınca yuvasına gömen kadının öyküsünü anlatmak için.”

Ev bir an sessizliğe gömüldü. Havada bir sıkıntı sezinleyen Kirabo öykü anlatmadaki başarısıyla mest olmaya başlamıştı. Bilmemesi gereken bir şeye rast gelmişti sanki... Ama o anda Büyükbaba çıktı ortaya: “Oh, ho ho hoo. Sakın bu çocuk bir griot filan olmasın? Ah, ah böylesini görmedim hayatımda. Tıpkı benim büyükannem. O bir öykü anlatırken sesini yükselttiği zaman fareler bile susardı.”

“Dala dala.” diye onayladı Büyükanne.

Ama ergenler kutlamadı onu. Kızlar yerlerinden kalkıp erkek çocuklarını yataklarından sepetlediler. Erkekler aşağı kaydılar, es-

nediler ve sallana sallana yatak odalarına yöneldiler. Yeni yetmelerin öyküsünü reddedişleri içine oturdu Kirabo'nun. Başı düştü, gözleri doldu. Büyükanne ve büyükbabasının duymadığından emin olduktan sonra, "Annem nerede?" diye fısıldadığı andı bu.

Çocuklar durdu, birbirlerine baktılar.

"Anneme gitmek istiyorum." diye geveledi Kirabo. Annesinin öyküsünü çok seveceğinden emindi.

"Hey!" diye ellerini çırpıp bir çocuk gecikmiş bir şaşkınlıkla. "Kirabo'nun öyküsünü duydun mu?"

"Ben, bunu sana çok önce söylemiştim, bu çocuk doğuştan yetenekli."

"Hem de çok. Onun yaşında öykü anlatamazdım ben."

"Ben de anlatamazdım, üstüne para versen bile." Gayi'ydi bu, evin büyük kızlarından biri.

Ergenler bu saygı gösterisi için ellerinden geleni yapıyorlardı çünkü şayet Büyükbaba, Kirabo'ya annesini özlettiklerini fark ederse biri kesin ağlardı. Kirabo yatağına gitmeden önce teselli edilmeliydi.

"Oh, Kirabo," Gayi'nin şarkıyı andıran mırıltısı bir kayayı eritirdi, "Uyumak mı canını sıkıyor senin? Gel seni biraz dışarı çıkartayım da rahatla." Kirabo'yu elinden tuttu ve diiroya, oturma ve yemek odasına götürdü, sehpanın üzerindeki fırtına fenerini aldı ve dışarı çıktılar. Kirabo normalde bu büyük çocukların kendilerini tehdit ettikten sonraki aşırı duygusal ilgilerinden keyif alırdı ama bu kez almadı. Hiç kimse annesi hakkındaki sorularını yanıtlamamıştı. Kendine acıma hissi çöküverdi üzerine.

"Annem beni istemiyor."

Çocuklar ciddileşti.

"Çünkü ben bir cadıyım."

Kirabo rahatlamadıklarını gördü. Uçması şöyle dursun, iki benliği olduğunu dahi itiraf etmemişti ama o gün acısı derindi.

"Aptallık bu Kirabo." Gayi ensesini okşadı. "Sen nasıl bir cadı olabilirsin?"

"O zaman nerede o?"

"Bilmiyoruz. Kimse bilmiyor."

Öteki çocuklar, tuvalet için dışarı çıkmış olanlar, seslerini çıkarmadılar; umutsuz bir sessizlikti bu. Kirabo sanki bir canavarın zincirlendiği yere açılan kapıyı aralamıştı.

“Onu düşünüp durma.” Gayi kendine çekti Kirabo’yu. “Tom’u düşün, onun seni ne çok sevdiğini düşün.”

“Doğru.” diye onayladı çocuklar.

“Ve biliyorsun ki büyükannenle büyükbaban senin için dünyayı verirler.”

“Çok doğru.” dedi bir oğlan. “İnan bana, Kirabo, sen bugün ölen o ikisi senin yerine gömülmeye razı olur.”

Kirabo duyduğu acıya rağmen gülümsedi. Doğruydı, gerçi Büyükanne ona olan sevgisinde ihtiyatlı davranırdı çünkü onu aşırı sevmenin trajik sonuçları olabiliyordu. Ama Büyükbaba arsızdı. Onun şımarabileceğini filan umursamazdı. Kirabo ise onun bu sevgisini ergenler ve köylüler üzerinde insafsızca kullanırdı. Tom’a yani babasına gelince, onun sevgisi biraz aceleye gelirdi hep. Şehirden kısa süreliğine gelir ve bir iki saatliğine sarıp sarmalardı onu. Yine de o akşam Kirabo bir kez daha ailenin annesi hakkında konuşmaktan kaçındığını hissetti. Ama büyükbaba ve büyükannesine bunu sormak, onlara sevgilerinin yetmediğini söylemek olacaktı.

Sırayla tuvalete giden ergenleri beklerken etrafına bakındı. Sert bir geceydi; ay huysuz ve uzak, yıldızlar seyrek ve cılızdı. Bir yıldız kaydı gökyüzünde ama daha Kirabo nefesini tutarken kayboldu. *Annem bu gökyüzünün altında bir yerlerde. Belki de bebeğinin bölünmüş bir benliği olduğunu anladı ve beni terk etti. Belki de ben daha doğar doğmaz bedenimden ayrılıp uçmaya başlamıştım.* Belki ve belki Büyükbaba ya da Büyükanne’ye götürüp de *Jjajja işte buram acıyor,* diyemeyeceği bir acı uyandırarak bir girdap gibi döndü içinde.

O anda karar verdi Kirabo yolun aşağısındaki kör cadı Nsuuta’ya danışmaya. Nsuuta pratik olarak kör olsa da körlüğünün ardında yatan bir görme yetisine sahipti ama Nsuuta sadece bir cadı değildi, Büyükanne’nin hasmıydı. Düşmanlıkları Kilimanjaro Dağı kadardı. Belli ki Nsuuta aileden sevgi çalmıştı. Tom, Kirabo’nun babası, Nsuuta’yı Büyükanne kadar, kendi annesi kadar çok sevmişti. Hatta kimileri Nsuuta’yı daha çok sevdiğini söylerdi. Eğer bu bir büyü değilse dünyada büyü diye bir şey yok demektir. Bu yüzden Kirabo’nun Nsuuta’ya danışması, olabilecek en rezil biçimde Büyü-

kann ye ihanet demekti ama o gece, ailesinden ona annesini bulması için yardım teklif eden kimse çıkmayınca, Kirabo başka bir seçenek göremedi.

“Okumak, başka bir kültüre seyahat etmektir. Dil, bu yolculuğun aracıdır.”

2020 yılında, En Etkili 100 Afrikalı listesine giren Jennifer Makumbi’nin ikinci romanı olan *İlk Kadın*, İngiltere’de oldukça prestijli olan Jhalak Ödülü’nü aldı.

Uganda kökenli masalların güçlü bir feminist yorumu olan *İlk Kadın*, yazarın alaycı bilgeliği, güçlü mizah anlayışı ve derin anlatımıyla okuyucuyu başka bir kültüre seyahat etmeye davet ediyor.

Zeki, cesur ve bir o kadar da dikbaşı olan eserin kahramanı Kirabo, küçük bir Uganda köyünde büyükannesi, büyükbabası, teyzeleri, kuzenleri ve arkadaşlarıyla mutlu bir hayat yaşayan meraklı bir çocuktur. Ancak gençlik yıllarına girerken hiç tanımadığı annesinin yokluğunu her geçen gün daha güçlü bir şekilde hissetmeye başlar. Kirabo, annesini ve gerçek bir aidiyet duygusunu ararken dünyadaki yerini ve geleceğini de sorgulamaya başlar.

Hem epik hem de son derece kişisel olan bu hikâye, bir genç kızın annesini arama çabaları üzerinden, tarih boyunca kadın olmanın ne anlama geldiğini keşfetmesini ve bu keşfin geleceği üzerindeki etkilerini anlatıyor. Bu büyüme hikâyesinde aynı zamanda kadınların diğer kadınlara nasıl acı çektirebildiğini; feminizmin, kentsel ve kırsal yaşam ayrımı ile kabile ve ırk farklılıkları boyunca nasıl bölündüğünü görüyoruz.

Türk okurlar için eserin dili hakkında bir önsöz de yazan Makumbi, annelik mitlerinin tarihsel kökenine, kadın cinselliğinin tartışmalı zeminine ve kişisel, kamusal ve politik güç arasındaki kesişmeye eğlenceli ve bilgece bir üslupla odaklanıyor.

“Gandaliyim ve karakterlerimin kullandığı dil Gandaca. Ben yalnızca tercüme ediyorum.”